

BÜTÜN ŞAIRLER BÜYÜK TEK BİR ŞİİRİ OLUŞTURMAK İÇİN FAALİYET GÖSTERMİŞLERDİR

Prof. Dr. Cemal KURNAZ

1. Soru : *Divan edebiyatı, Tekke Edebiyatı ve Halk Edebiyatı adlandırmaları ve bu ayırım hakkındaki görüşünüz nedir?*

- Bu adlandırmalar hakkında tartışmayı yararlı bulmuyorum. Bu adlandırmalar, çeşitli yönlerden kastettikleri alanları tanımlayıcı olmasalar da, bugün için yaygınlık kazanmışlardır. Divan edebiyatı deyince kimsenin aklına "divan" kelimesinin sözlük anlamı ve buna bağlı çağrışımlar gelmiyor. Herkes bundan ve diğerlerinden terim anlamlarını anlıyor.

Bu adlandırmalar ister istemez bir ayırımı da beraberinde getiriyor. Bu şekilde adlandırılan edebiyat ürünleri yan yana geldiklerinde, birbirini farklı kılan, karakterize eden bir takım özellikler gösteriyorsa, böyle bir isimlendirmeye ihtiyaç vardır. Diyelim ki, Galib'in bir gazeli, Pir Sultan'ın bir deyişi ve bir anonim türkü. Bunlarda ortak dilin getirdiği kelime, duygu ve düşünce benzerlikleri olsa da, bunların ifadelendirilmesinde başvurulan mekanizmalar (nazım şekilleri, vezin, edebi sanatlar), telmih ve mecaz unsurları gibi tercihleri bakımından az çok farklı bir edebiyat dalına mensup olduğunu gösterir.

Buradaki problem, bu edebiyat dallarının birinin diğerine tercih edilerek, hatta bir birine zıt ve düşman gösterilerek, edebiyatımızın bütünlüğünün göz ardı edilmesindedir. Ben, farklılıklardan çok müştereklikleri görmeyi seviyorum. Bu sebeple, edebiyata, kültüre, tarihe bir bütün olarak bakmak, her türlü değişmeye rağmen süreklilik gösteren bütünlüğü algılamak gerektiğine inanıyorum. Bu bakış açısını pekiştirmek için dikkatimizi kültür ve edebiyatımızın bütün cephelerine yöneltmek gerektiğine inanıyorum.

Halk edebiyatı, divan edebiyatı, çağdaş edebiyat farklı estetik anlayışlara sahiptir ama, yabancı edebiyatlarla karşı karşıya geldiklerinde yekpâre bir edebiyat olarak görünürler. Müşterekleri farklılıklarından fazladır.

Esasen ben, gelmiş geçmiş bütün şairlerin büyük tek bir şiiri oluşturmak için faaliyet gösterdiklerini düşünüyorum. Bütün ressamalar, müzisyenler ve diğer sanatçılar da öyle. Böyle bir kozmik bütünlüğe doğru gidildiğinde milli edebiyatların kendi içindeki farklılıklar ortadan kalktığı gibi, dünya edebiyatları arasındaki

farklılıklar da bir yerde o bütünü oluşturan bir âhenk unsuruna (renk, motif, nağme vb.) dönüşür.

2 Soru: *Tekke şiiri ile Tasavvufî divan şiiri arasında estetik, içerik ve şekil açısından mukayese yapar mısınız?*

Benim kanaatime göre, Tekke şiiri veya Tasavvufî şiir, konusu tasavvuf olan şiirdir. Tasavvuf nedir? İslâmî tebliğin bâtinî yorumu. Hakikat ve marifet bilgisi. Bunun hâliyle hâllenmek, zevkiyle zevklenmek. Peki bu tasavvuf yolunun mensupları kimler? Köylü, şehirli, okumuş, okumamış her kesimden kişi. Bunlar, yaşadıkları hâlleri şiirle anlatmak istediklerinde, kendi edebî ve kültürel birikimlerine başvururlar. Mânevi yolculuğunu tamamlamış olan Yunus'un ve Gâlib'in idrak ettiği hakikat sırrı aynıdır. Ama birisi Eskişehir'in bir köyünde, diğeri İstanbul'un göbeğinde yetişmiştir. Dolayısıyla, şiirlerinde ortak kavramlar bulunsa bile, estetik, içerik ve şekil yönünden farklılıklar kaçınılmazdır.

Tasavvuf hayatına toplumun bütün katmanlarından katılım olduğu için, tasavvufî edebiyatın diğer edebiyat dalları kadar mütecanis bir özellik göstermesi mümkün değildir. Tasavvufî edebiyat bünyesinde, divan edebiyatı, âşık edebiyatı, halk edebiyatı ve hatta yeni edebiyat tarzını benimseyen sanatçıların yer alması, bu edebiyatın muayyen bir vezin, şekil, teşbih, telmih ve mecaz kadrosu ile konuşmasına engel oluşturmaktadır.

3. Soru: *Bir şiirin tasavvufî niteliğini kazanması için gerekli şartlar var mıdır, yoksa bu metni yorumlayanın izlenimlerine mi bırakılmıştır?*

Bir şiirin tasavvufî olup olmadığı konusunda genelde bir görüş ayrılığı yoktur. Zannederim, sorunuz, bazı divan şairlerinin şiirlerinin (meselâ Fuzûlî'nin) tasavvufî olarak yorumlanması konusundaki ihtilafa yöneliktir.

İslâm dünyasında, özellikle Hallac-ı Mansur olayından sonra, vecd halinde söylenmiş aşk şiirleri veya şathiyelerdeki aykırı gibi algılanan bazı kelimeler, zamanla te'vil edilerek, zâhir ehlinin töhmetinden kurtulmak için, sûfinin içinde bulunduğu halleri anlatan semboller olarak nitelenmiştir. Böylece, öncelikle İran edebiyatında, divan şairlerince de benimsenecek olan bir mecazlar kadrosu ortaya çıkmıştır. Başlangıçta İranlı şairlerden Senâî ve Attâr yolunda açık ve kısmen sembollerden uzak şiirler yazan şairler, sonraları tasavvuf düşüncesini mecazî aşk ile karıştırarak remizlerle konuşan Hâfız ve Selman tarzını benimsemişlerdir. Bunların ilk temsilcileri arasında Kadı Burhaneddin ve Şeyhî'yi sayabiliriz.

Latîfî, mânâ âlemindeki "hakikat"lerin, ancak "benzerleri"yle anlatıldığına dikkat çekerek, bu mecaz ve istiareleri kelime anlamlarıyla anlamamak gerektiğine işaret eder: "Fazileti şiar edinmiş şairler, hakikatleri mecaz örtüsü altında dile getirmek için çeşitli sanatlarla def, ney, ma'sûk ve meyden bahsederler. Fakat, bu sözlerin dış görünüşüne bakıp da şarap, güzel vs.nin vasfedildiği zannedilmeme-

lidir. Zira, tarikat ve hakikat ehline her lafzın bir mânâsı, her ismin bir müsem-mâsı, her kelâmın te'vîli ve her te'vîlin bir temsili vardır. Sözleri zâhirde güzelle-rin vasfı gibi görünür, ama hakikatte yüce Yaratacıya hamd ü senâdır. (...) Evliyâ-ullah, hallerini gizleyip örtmek için, nice gayb sırlarını ve hakikatleri mecâz sûretinde ifade etmişlerdir...."

Yunus Emre, "*Bizüm sevdiğimiz Hak'dur bu halka göz ü kaş gelür*" derken, aynı hususa işaret etmektedir. Fuzulî de, kendisini güzel yüzlülerden men eden zâhir ehline, mecazın, hakikat güneşinin ışığı olduğunu söyleyerek cevap verir:

Hûb-sûretlerden ey nâsîh meni men' etme kim
Perteve-i envâr-ı hurşîd-i hakîkatdür mecâz

Mecâzî aşk ile hakikî aşk arasında bağ kuran, zühde karşı rindliği savunan divan şairlerinin kullandıkları zengin bir legoyu andıran ortak teşbih, mecaz ve telmihe dayalı kelime kadrosu, zaman içerisinde herkesçe bilinen bir çağrışım dünyası oluşturmuştur. Herhangi bir şair, bu zengin legodan bir kaç parçayı alarak bir kompozisyon elde ettiğinde, o parçaların diğer parçalarla akrabalığından doğan çağrışımları da o kompozisyona dahil olur. Bunların içinde tasavvufî çağrışımların da bulunması kaçınılmazdır.

Bazı şairlerde bu çağrışımlar "kendiliğinden" yer alır, şiirin bütününde bilinçli şekilde sistematik olarak bulunmaz. Bazılarında ise, ısrarlı bir şekilde şiirin arka plânında sistematik olarak yürür. Bu, biraz da şairin kendi iç dünyası ile ilgilidir. Haylaz bir "yolcu"nun karmakarışık dünyasının şiirdeki izdüşümleri de ona göre olacaktır. Arayan şiir başkadır, bulan şiir başkadır, bulup kaybeden başka. Ehli bunu bilir.

4 Soru: *Eski Türk edebiyatı ile ilgili çalışmaların gerek metin neşirleri ve gerekse diğer araştırma sahalarında ulaştığı nokta, sizce geçen bunca zamana ve emeğe nisbeten tatmin edici midir? Bu çalışmalarda gördüğümüz en büyük eksiklik nedir?*

Yapılan çalışmaları yeterli görmesek de, önemsemek lazım. Nereden nereye gelindiğine bakmalı. Yeni şartlar, yeni imkânlar, yeni çalışmaları getirir. Yapılanları beğenmeyenlerin daha iyisini ortaya koymaları gerekir.

Günümüzde çalışmalar, daha çok bir akademik kariyer zaruretiyle yapılmış gibi görünüyor. Neredeyse zorunluluk olmasa hiç yapılmayacak.

Günümüzdeki çalışmaların en büyük eksikliği motivasyon eksikliğidir. Bilimsel araştırmanın bir cazibesi yok. Bilim adamları kıymetli vakitlerini ders ücreti peşinde harcıyorlar. Genç insanlar da önlerinde böyle bir model buluyorlar.

Geniş katılımlı, planlı programlı çalışmalar çok az. Bunları düzenleyecek, yönlendirecek ve destekleyecek mekanizmalara ihtiyaç var.

5. Soru: *Çeşitli üniversitelerde farklı akademisyenlerce yürütülen saha ile ilgili çalışmalar birbirleriyle koordineli bir tarzda ve birbirinden istifade eder şekilde mi yürütülmektedir? Bu hususla ilgili tenkitleriniz ve önerileriniz nelerdir?*

Çalışmaların çoğu üniversitenin sınırları dışına çıkamıyor. Meraklısı bir sürü zahmetle arayıp bulursa buluyor. Bilhassa akademik çalışmaların yayınlanması mecburiyeti getirilmeli, araştırmacının istifadesine sunulması kolaylaştırılmalıdır. Bilimsel çalışmaların koordinesinde zorluk vardır. Merak edenler, meslektaşlarının neler yaptığını takip ediyor.